

Marjatta Okko

Sukutiedon suullinen välittyminen talonpoikaisessa suurperheessä 1700–1850

Okko, Marjatta: Sukutiedon suullinen välittyminen talonpoikaisessa suurperheessä 1700–1850 [Oral transfer of family information in a rural family community in Finland 1700–1850]. *Kirjastotiede ja informatiikka*, 14 (3): 90–94, 1995.

The basic principles underlying citation analysis were applied in a study of oral transfer of family matters in a peasant family living in a remote Finnish village 1700–1850. In those times all official records were written in Swedish. The Finnish-speaking peasant families coped with this language barrier by memorizing the contents of transactions and by transferring orally the gist of matters to next generations. In the study, the members of a family community were grouped according to their contemporaneity and an analysis was made for each group of "who told what to whom" and "who was able to cite whom". The content of "what" was selected from family events revealed by archival records. In the case described in the article the collective family memory had preserved partly correct and partly incorrect information of events having taken place 130 years earlier. The results of the study have the value common sense has. They do not suffice as proven genealogical history, yet suggest plausible explanations to the events and records studied.

Address: Lahnaruohontie 3 B 15, 00200 Helsinki, Finland.

Olen kolmen viime vuoden ajan avustanut Lemin Okko-suvun tutkimusta hankkeen kirjurina. Siinä sivussa olen oppinut tuntemaan monia sukututkimukselle ominaisia kysymyksenasetteluja, varsinkin lähdekritiikkiin liittyviä ongelmia. Kirjurin työ on kirjaamista, aika yksioikoista puuhaa, ja niinhän siinä kävi, että kiinnostuin pohtimaan mitä muutamassa selvästi erottuvassa muutoskohdassa itse asiassa oli tapahtunut. Käytettävissä olevan asiakirjapohjan aukkoisuuden paikkaamiseksi turvauduin informaatiotutkimuksen käsite- ja menetelmäarsenaaliin. Kielimuurin käsite ja viittausanalyysin perusperiaatteet tarjosivatkin varsin hedelmällisen näkökulman menneen ajan tapahtumien tulkitsemiseen. Tämän artikkelin tar-

koituksena on kiinnittää huomiota informaatiotutkimuksen ajattelutapojen käytettävyyteen sukututkimuksessa.

Kielimuuri ja muistitieto

Lemin talonpoikaissukujen tutkimusta hankaloittaa se, että kirkonkirjat tuhoutuivat käytännöllisesti katsoen kokonaan vuonna 1918 sattuneessa pappilan tulipalossa. On käytettävä henkikirjoja, maakirjoja, erilaisia veroluetteloita yms. asiakirjasarjoja ja tiedettävä niihin sisältyvistä metkuista ja merkillisyyksistä. Lappeen kihlakunta, johon Lemi kuului, siirtyi Ruotsilta Turun rauhassa 1743 Venä-

jän hallintaan. Vuodesta 1812 alkaen Lemi kuului Suomen suuriruhtinaskuntaan. Eri vallanpitäjillä oli erilaiset hallinnolliset tarpeet ja sen mukaisesti eri asiakirjasarjoilla on oma historiansa ja myös omat heikkoutensa sukututkimuksen kannalta. Tuomiokirjat ovat asia erikseen, koska oikeuslaitos pysyi ennallaan. Mutta eiväthän kaikki käräjäineet saati syyllistyneet rötöksiin! Tuomiokuntien arkistoista löytyy myös perukirjoja, erilaisia sopimusasiakirjoja ja selvityksiä, joista sukututkijalle on paljon apua.

Varsinaisen sysäyksen yritykselle tulkita aineistoa informaatiotutkimuksen keinoin antoi sen oivaltaminen, että viralliset vanhat asiakirjat ovat ruotsinkielisiä, siis laadittu kielellä, jota ne, joita asia koski, eivät hallinneet. Eihän tämä mikään uusi oivallus ole. Siitä on mainintoja monessa genealogisessa artikkelissa ja opaskirjassa, usein kuitenkin tuomalla esiin miten suomenkielinen rahvas on joutunut luottamaan virkamiesten rehellisyyteen.

Varsinkin 1700-luvun perukirjoja lukiessa jouduin tekemään itselleni selväksi sen aikaisen ruotsin kielen nyansseja voidakseni tulkita kielellisin perustein mitä yksityiskohdat pitivät sisällään. Siinä minä, 1900-luvun koulutettu ihminen, ponnistelin kielimuurin ylittämiseksi lukiessani 1700-luvun käsialalla kirjoitettuja ja korjailtuja vanhoja ruotsinkielisiä asiakirjoja. Okolla niitä ei aikanaan osattu lukea ollenkaan, mutta niiden olennainen sisältö tiedettiin. Käytännössä kielimuri johti siihen, että se, mikä suvuissa tiedettiin menneistä ajoista ja edesmenneistä sukupolvista, perustui pääsääntöisesti suullisesti kerrottuun tietoon.

Kerrottu vastaanotetaan ja ymmärretään tietyllä, kertomistilanteesta ja vastaanottajan ominaisuuksista (esim. ikä, käsitys kertojan luotettavuudesta tai kertomisen motiivista, kiinnostus asiaan) riippuvalla tavalla. Vastaanottaja ei suinkaan aina tarkenna kuulemaansa kysymällä. Jos kerrottua tietoa tarvitaan myöhemmin jonkin asian ratkaisemiseen, se on aikanaan ymmärrettyä ja sittemmin muistetuksa muodossa. Se on epätarkkaa, mutta ei välttämättä väärää, ei ainakaan täysin väärää – valheet ja jymäytykset pois lukien.

Sukuyhteisössä tapahtuneiden muutosten ymmärtämiseksi on siis kysyttävä kuka tiesi mistäkin asiasta ja mitä kenestäkin ja kenen kertomana. – Bibliometrisen viittausanalyysin' lähtökohta on olennaisesti samanlainen: Kuka on viitannut missäkin asiassa keiden kirjoituksiin millä julkaisufoorumeilla ja mihin kirjoituksiin niissä viitataan.

Viittausanalyysin tekijällä on konkreettinen, mittauskelpoinen aineisto.

Suullisesti välittyneen sukutiedon jäljittäjällä konkreettista aineistoa ovat tiedot tarkasteltavan tapahtuman kannalta keskeisten henkilöiden elinajasta sekä aikalaisuus. Jäljittäjä ei mittaa mitään, hän vain päätelee ketkä ovat tuon tapahtuman aikaisten todennäköisiä tiedonlähteitä ja keittä nämä ovat asiasta kuulleet. Jäljitystä varten tarvitaan siis jonkinlainen aikalaiskartta. Kuviossa 1 on esillä laatimani Lemmin Okkojen aikalaiskartta 1700-luvun alusta 1850-luvun loppuun.

Lemin Okkojen historian selvittelyn kannalta keskeistä on se, että Okot asuivat Sorvarilan kylässä suurperheenä saman katon alla 1830-luvun puoliväliin asti. On kyse ikäpolvien välisestä sukutiedon suullisesta välittymisestä yhdessä paikassa, vieläpä yhdessä tuvassa. Mahdotonta siinä oli pysyä tietämättömänä sukuyhteisössä tiedetyistä ja puhutuista asioista.

Henkilögalleria eli tiedon lähteet ja käyttäjät

Tässä luvussa esiteltävät henkilöt mainitaan kuvion 1 aikalaiskartassa.

Muuan Antti Pekanpoika tuli vuonna 1723 isännöimään Okon kruununtilaa Lemmin Sorvarilan kylässä. Edellinen isäntä kuoli samana vuonna; hän oli 1600-luvun alusta kruununtilaa viljelleiden Okkojen viimeinen isäntä. Antilla ja hänen vaimollaan, jonka nimestä ei ole säilynyt tietoa, oli kaksi poikaa Matti ja Pekka. Leskeksi jäätyään Antti avioitui uudestaan 1738 ja muutti Sorvarilasta toisen lemiläisen kruununtilan isännäksi. Matti Antinpojasta tuli Okolle seuraava isäntä. Henkilökirjoissa hänen sukunimensä on Okko vuodesta 1743 alkaen. Säilyneiden asiakirjojen perusteella ei voida osoittaa sitovasti, että Matti olisi ollut 1600-luvun Okkojen jälkeläinen esim. äitinsä kautta. Indisiotodisteita on, mutta niihin ei parane uskoa.

Matti Antinpojalla oli tytäronea ensimmäisessä avioliitossa. Esikoinen, Liisa-tytär oli Matin lapsista pitkäikäisin. Hän eli 85-vuotiaaksi ja kuoli sisaruksista viimeisenä. Matin toisesta avioliitosta syntyi poika Juho. Matin veli Pekka Antinpoika asui myös kruununtilalla. Hän kuoli varhain, vain 32-vuotiaana. Häneltä jäi kaksi poikaa, Yrjö ja Matti, sekä kaksi tyttärtä. Veljekset Yrjö ja Matti sekä heidän serkkunsa Liisa ja Juho ovat olleet

samojen asioiden ja ihmisten muistajina aikalaisia 1760-luvulta 1810-luvun jälkipuolelle asti. Noina vuosikymmeninä sattuneet tapahtumat nämä Antti Pekanpojasta laskettuna kolmannen sukupolven jäsenet ovat kokeneet itse ja kertoneet niistä, edeltävästä ajasta he ovat kuulleet kerrottavan ja kertoneet heille kerrotusta. Kutsun heitä (1700-luvun) konkareiksi.

Seuraavaan, välittäjien ryhmään kuuluvat Yrjön pojat Adam ja Esaias. Muistajina he ovat olleet konkarien aikalaisia suunnilleen 1790-luvun alusta alkaen. Välittäjä oli myös Juho Matinpojan puoliso Eeva Tuomaantytär, joka tuli taloon nuorikkona 1790. Adam kuoli 1826, Esaias ja Eeva 1836, joten näiden kahden mukana hautaan meni samanaikaisesti suuri osa 1700-luvulta periytynyttä tietoa. Jäljelle jäi se tieto, minkä he olivat kertoneet nuoremille, siinä muodossa kuin itse kukin oli sen aikanaan vastaanottanut.

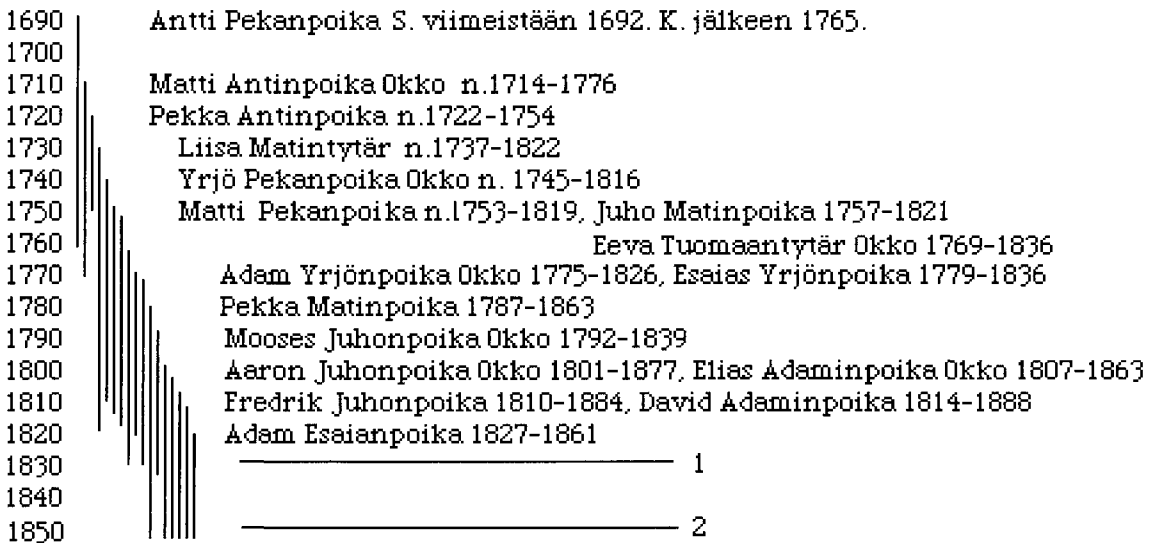
Kun Lemillä toimitettiin isojako 1850-luvulla, asianosaisia oli kuusi miestä. Vanhin oli Matti Pekanpojan poika Pekka. Hänellä oli 1700-lukulai-

sen muistitietoa, mutta omakohtainen muistaminen koski sittenkin 1800-luvun tapahtumia ja ihmisiä. Kerrotun varassa hänkin oli sukuyhteisön 1700-luvun tapahtumista, tiesi niistä vähemmän kuin välittäjät, välittäjät vähemmän kuin konkarit.

Pekan lisäksi asianosaisia niissä tapahtumissa, joiden taustoja olen yrittänyt ymmärtää, olivat 1800-luvulla syntyneet Juhon pojat Aaron ja Fredrik, Adamin pojat Elias ja David sekä Esaiian poika Adam. Kaikki asuivat nuoruusvuosinaan suurperheessä.

Mistä Antti Pekanpoika tuli Okolle 1723?

Otsikon kysymyksen eivät asiakirjat anna vastausta. Hyödylliseksi lähteeksi osoittautui eräs 130 vuotta nuorempi asiakirja. Isojaossa jaettavan Okon kruunutilan asumisoikeuksia koskeva kihlakunnan-oikeuden päätös vuodelta 1854 ei alkuunkaan tyydyttänyt sukuyhteisön miehiä, vaan he valittivat päätöksestä Viipurin läänin kuvernöörille. Kuver-

1. Suurperheen purkamisen alkaa 1833. Eevan ja Esaiian mukana 1700-luvun elävä muistitieto haudan poveen 1836.
2. Isojako pannaan täytäntöön 1854-1857.

Kuvio 1. Aikalaiskartta Okkojen kantaisästä viidenteen sukupolveen. Vuosiluvut kuvion vasemmassa reunassa tarkoittavat vuosikymmeniä. Sukunimi on merkitty vain isännille, joista yksi oli nainen (1826-1836).

nöörin päätösasiakirjasta puolestaan selviää, että Okon miehillä ei ollut omia asiakirjoja, jotka todistaisivat suvun asuneen ja isännöineen kruununtilaa toista sataa vuotta. Talossa mahdollisesti olleita ruotsinkielisiä asiakirjoja ei liene säilytetty; jos oli, niitä ei osattu lukea. Päätösasiakirjasta käy myös ilmi, että miehet ovat tienneet hyvin sukujuurensa Antti Pekanpoikaan saakka.

Kuvernöörin päätös maanjakoasiassa oli se, että kruununtila saatiin jakaa enintään kahtia ja tarvittaessa osoittaa kummallekin puolikastilalle yksi torppa. Kummallekin sukuhaaralle osoitettiin oma puolikkaansa. Matti Antinpojan jälkeläisistä Aaron Juhonpoika sai vanhempansa veljenä asuttavaksi puolikastilan ja nuorempi veli Fredrik torpan. Pekka Antinpojan jälkeläisiä oli neljä, mutta maata oli vain kahdelle. "Kuninkaallista" perimysjärjestystä noudatettiin niin, että Pekka Antinpojan vanhimman pojan (Yrjön) vanhimman pojan (Adam) vanhin poika Elias sai asuttavaksi puolikastiloista toisen, kun taas torppa osoitettiin Pekka Antinpojan nuoremman pojan (Matin) vanhimmalle pojalle (Pekka). Elias pelasti kuiville veljensä Davidin ottamalla tämän yhtiömieheksi, mutta heidän serkkunsa Adam Esaianpoika jäi maattomaksi. Adamista tuli oman aikansa yhteiskunnallisessa rakennemuutoksessa syrjäytynyt.

Näillä järjestelyillä on ollut peritty muistitieto pohjana. Iäkkäimpänä Pekka Matinpoika on ollut tietoon nähden vahvoilla. Hänellä oli ollut pitkäaikaisin kontakti konkareihin, joista yksi oli hänen isänsä. Juhon pojat² ovat muistaneet isänsä hyvin, mutta keskeisempää on ollut välittäjien, ennen kaikkea heidän äitinsä Eeva Tuomaantytären välittämä tieto. Välittäjät olivat myös Adamin poikien Eliaksen ja Davidin päätiedonlähteet. Adam Esaianpoika oli kokonaan muilta asianosaisilta saadun tiedon varassa. Ilmankos juuri Adam jäi isojaossa maattomaksi. – Adamin muita asianosaisia heikommasta perinnetiedon hallinnasta todistaa eräs kärjäpöytäkirja, josta välillisesti käy ilmi, että Elias jymäytti Adam-serkkunsa suostumaan tälle epäedulliseen irtaimiston jakoon pari vuotta ennen isojakoa.

Mielenkiintoiseksi kuvernöörin päätösasiakirjan tekee se, että siinä mainitaan Antin isän Pekan isännöineen kruununtilaa ennen poikaansa. Se taas ei henki- ja maakirjojen mukaan pidä paikkaansa. Ensivaikutelmani oli se, että Pekasta tehtiin ikään kuin varmuuden vakuudeksi muinainen isäntä isoisänisä-Antin muistetun patronyymin turvin. Vaikutelmat ovat vaikutelmia. Oli kysyttävä ketkä

olivat kertoneet keistä vuoden 1854 asianosaisille ja mistä nämä kertojat olivat saaneet tietonsa.

Keistä esi-isistä konkarit tiesivät omakohtaisesti, keistä taas kerrotun perusteella? Kaikki konkarit olivat tunteneet Matti Antinpojan ja tämän isän Antti Pekanpojan. Kaikilla oli ollut heistä omakohtaista kerrottavaa. Lisäksi heillä oli hallussaan muuta 1700-luvulla kerrottua sukutietoa. Kaikkien neljän kertomat täydensivät toinen toisiaan. Yrjö Pekanpoika oli ollut pitkään kruununtilan isäntä, oli isäntä jo setänsä Matti Antinpojan eläessä ja 31-vuotias tämän kuollessa. Hän tiesi eniten itse kruununtilaa koskevista menneistä asioista.

On varsin luonnollista, että tieto Antti Pekanpojasta oli välittynyt oikein isojakoasiaa hoitaville jälkipolville. – Mutta mihin perustui oletus Antin isä-Pekasta Okon isäntänä?

Isä-Pekan, jonka patronyymia ei isojaon aikaan enää muistettu, on täytynyt syntyä viimeistään 1670. Hän olisi ollut 1740-luvulla yli 70-vuotias, jos olisi ollut yhtä pitkäikäinen kuin poikansa Antti ja tämän lapsenlapset. Jälkimmäiset, konkarit, eivät ole muistaneet Pekkaa elävänä. Sen sijaan heille oli kerrottu isoisänisä-Pekasta, sillä he varttuivat Pekan muistajien keskuudessa. Mahdollisuuksien rajoissa on, että Liisa oli pikkulapsena Pekan aikalainen, mutta omia muistikuvia hänelläkään ei liene liiemmin ollut.

Miksi isojaon aikaiset miehet olisivat maininneet Pekasta, jos heille kerrotusta ei olisi voitu päätellä Pekankin olleen Sorvarilan kylän miehiä? Näyttää siltä, että he ovat kerrotun perusteella tienneet Pekan asuneen Sorvarilassa ja luulleet / uskoneet / käsittäneet aikanaan ymmärtämänsä perusteella hänenkin olleen Okolla isäntänä.

Lappeen kihlakunnanoikeuden pöytäkirja vuodelta 1724 kertoo Sorvarilasta kotoisin olleen Pekka Hannunpojan syyttäneen erästä lähikylän miestä heinien varastamisesta. Koska heinät oli varastettu kruunun mailta, kihlakunnanoikeus siirsi asian käsittelyn maaherralle, mutta tätä päätösasiakirjaa ei ole vielä löytynyt. Ei ole mahdotonta, että tämä Pekka Hannunpoika oli Antti Pekanpojan isä. Se seikka, että Pekkaa ei mainita Sorvarilan henkikirjoissa, merkitsee vain, että häneltä ei kannettu veroa.

Vastaus väliotsikossa asetettuun kysymykseen on se, että Antti Pekanpoika ei tullut kaukaa. Hän oli Sorvarilan kylän miehiä. Johtopäätös on helppo kumota sillä perusteella, että isä-Pekka on hyvin voinut vanhoilla päivillään muuttaa poikansa Antin luo asumaan, mutta se ei riitä sulkemaan pois

sitä vaihtoehtoa, että Antti Pekanpoika ja hänen isänsä elivät Sorvarilassa jo silloin, kun Antti tuli Okon kruunutilalle isännäksi. Asiakirjapohja on olemattoman ohut asian todistamiseksi suuntaan tai toiseen.

Suullisen sukutiedon säilymisen aikajänne

Esittämäni esimerkin valossa suullinen sukutiedon siirto oli suurperheenä asuvassa sukuyhteisössä varsin tarkkaa, kun tiedon siirrossa oli osallisena kolme sukupolvea. Tiedettiin tarkasti isoisän isästä. Sen sijaan tieto 120–130 vuotta sitten edesmenneistä ihmisistä oli käynyt epätarkaksi. Se näyttää olleen osin oikeaa, osin virheellistä. Tiedon siirtoon oli tarvittu jo viisi sukupolvea.

Olen esittänyt vain yhden esimerkin ja sen asias-ta, jonka seuraaminen ei vaadi taustatietoja Lemn maatilatalouden kehityksestä. Olen tehnyt vastaa-vanlaisia kuka-kertoi-kenestä-kenelle -selvittelyjä enemmänkin (ks. M.Okko 1995) ja saanut tuloksia, jotka tukevat tanakan oloisesti oletusta suullisen sukutiedon tehokkaasta välittymisestä aikana, jolloin kansan syvät rivit eivät osanneet hallinnon kieltä. En ole todistanut sitovasti mitään, kuitenkin lisännyt Okkojen sukutietoa hahmottelemalla to-dennäköisiä, ainakin mahdollisia asiain kulkuja vaatimatta niille totuusarvoa.

Menetelmän käytettävyyden arviointia

"Edla-mummo aina kehui paappansa hyvää laulu-ääntä, kun Tuiskulan Rietu-vaarista tuli puhe." Siis: Mummon isoisä oli nimeltään Rietu, kaiketi Fredrik, ja hän asui Tuiskulassa → ? omisti Tuiskulan ? Tai: "Isä-vainaas tapasi kertoa teh-neensä nuorena puukon ihan itse. Heikki-setänsä sitä oli neuvonut Siltalassa". Siis: Isoisällä oli Heik-ki-niminen veli ja Siltalassa oli paja → ? Heikki oli seppä ? Tällaista käsittelemäni viittausaineisto on ollut. Sanat ja sanojat ovat poistuneet kauan sitten. Kuullun ymmärtämisen ja muistiin palauttamisen seurauksia uskon löytäneeni.

Tietenkin muistamisella on rajansa suullisen vies-tinnän varassa elävissä yhteisöissä. Kukaan ei pidä kaikkea kuulemaansa mielessään, muistikin vali-koi sen mukaan mitä muistettua milloinkin pide-tään tärkeänä. Lemiläisen suurperheen piirissä,

yhdessä tuvassa, on kuitenkin "asunut" kollektiivi-nen muisti. Siihen sisältyvää viittausrakennetta olen yrittänyt hahmotella tarkastelemalla niin tiedon lähteitä kuin kuullun tiedon käyttäjiä ja käyttöä.

Millä tarkkuustasolla bibliometrinen viittaus-analyysi kuvaa tiedon käyttöä? Tieteenharjoituksen mitatut viittauskäytännöt paljastavat vain julkaise-miseen ulottuvan osan tiedon käytöstä. Siksi saatu-ja tuloksia käytetäänkin pääasiassa tieteellisen tie-don leviämisen selvittelyyn ja tavoitteellisen levit-tämisen kehittämiseen. Olen edellä kerrotulla ta-valla pitäytynyt tarkastelemaan vain sukutiedon säilymistä, tässä merkityksessä leviämistä. Kysy-mys tiedon levittämisen tavoitteellisuudesta suulli-nessa viestinnässä on vallan eri asiakokonaisuus.

Viittausanalyysin periaatteiden soveltaminen vaikuttaa käyttökelpoiselta sukututkimuksen apuneuvoksi, ainakin milloin selvittelyn kohteena on selvärajainen, yhdessä paikassa asunut pieni sukuyhteisö. Kuka-kertoi-kenelle-kenestä-analyysi voi nähdäkseni avata suomenkielisten talonpoikais-sukujen tutkimukselle tuoreita näkökulmia antaes-saan sijaa myös kansan omakieliselle suulliselle viestinnälle tulkittaessa koostumukseltaan sirpa-leista, mutta kieleltään systemaattisesti ruotsinkie-listä asiakirja-aineistoa.

Hyväksytty julkaistavaksi 2.6.1995.

Lähdeaineisto

Okko, Antti ja Okko, Marjatta (toim.): Lemn Okko-suku vuodesta 1723 nykyaikaan. 203 s. Helsinki 1995. ISBN 952-90-6482-9. – Sukukirjan pohjana oleva arkistoaineisto on varatuomari Antti Okon hallussa muistiinpanoina ja asiakirjojen valo-kopioina.

Okko, Marjatta: Okon kruunutilalla 1800-luvulla; Totta ja kuviteltua. 33 s. Helsinki 1995. ISBN 952-90-6483-7.

Viitteet

- 1 Katson viittausanalyysia koskevan yleistiedon riit-tävän tässä esitellyn sovelluksen seuraamiseen.
- 2 Kuvion Mooses Juhonpoika on osallisena toisessa kuka-kertoi-kenestä-kenelle -analyysissa, jossa selvitellään Juhon lesken Eeva Tuomaantyttären isännyyden 1826–1836 taustoja (M.Okko 1995, s. 9–12)